

TAMAHKAR TIP QADIN CİNAYƏTKARLARIN PSIXOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

¹VƏLİYEVƏ YƏMƏN AZİZ qızı

²HƏŞİMOVA NƏZRİN MİRDAMƏT qızı

Bakı Dövlət Universiteti, 1-dosent əvəzi, 2-magistrant

Açar sözlər: məhkum, qadın cinayətkarlar, cinayi davranış, tamahkar tip, tamahkar xidməti tip, oğrular, qadın cinayətkarlığının amilləri, motivlərin tipi, qadın cinayətkarlığının səbəbləri

Cinayi davranışı anlamaq, xüsusilə cinayətkarın hər hansı davranışını qiymətləndirmək üçün ilk öncə cinayətkarın şəxsiyyətinin öyrənilməsi, törətdiyi əməlin mənəvi, psixoloji və hüquqi meyarda verdiyi zədələrin hansı səviyyədə mövcudluğunu nəzərə almaq lazımdır. Bu davranışlar dəyən zərərin formasından, miqdarından, davam etmə müddətindən və s. kimi amillərin nisbətindən asılı olaraq, hər cür mənəvi, psixoloji, cinayi-hüquqi qiymətləndirməyə əsaslanaraq bir-birinə bənzəməyən fərqli hüquqi növləri əhatə edir. Məsələn: qəsdən adam öldürmə, oğurluq, təcavüz, hərbi və dövlət əhəmiyyətli sirlərin açığlanması, təhlükəsizliyin pozulması və s. kimi cinayi əməllərin həyata keçirilməsi. Məlum olduğu kimi, cinayi davranışa ümumi izahlı sxem kimi yanaşdıqda burada hər bir törədilən əmələ görə fərqli cəza növünün təyin olunması nəzərdə tutulur. Buna görə də cinayi davranışın ümumi təhlili zamanı cinayi əməlin başvermə səbəbləri daha dərin təhlili olunmalıdır.

Cinayi davranışların fərdi növləri arasında daha geniş yayılanı tamahkar və zorakı məqsədlə törədilən cinayi davranışlardır. Ümumiyyətlə götürsək, tamahkar tip cinayətlər tamah məqsədilə törədilsə də zorakı tip cinayətlərin motivi rolunda isə təcavüz, xuliqanlıq, intiqam və digər oxşar subyektiv səbəblər dayanır. Bundan əlavə, eqoist motivlər də ola bilər ki, bu da öz-özlüyündə qeyri-qanuni yolla hədəfə çatma yolları ola bilər. [6].

Bir şəxsin ictimai tipik əlamətləri müəyyən həyat tərzində ifadə olunur. Sosial tipli şəxsiyyət kimi cinayətkar digər sosial növlərin nümayəndələrindən fərqlənir ki, bu da sosial cəhətdən təhlükəli şəxslər olmaları ilə izah olunur.

Beləliklə, şəxsiyyətin bir növü kimi, cinayətin şəxsi strukturunda cinayi davranışın psixoloji şərtləri olan elementlər mövcuddur. Cinayətin şüurlu və şüursuz səviyyədə törədilməsi, cinayət motivləri və s. kimi xüsusiyyətlər əsas götürülür.

Qadın cinayətkarların kriminal-psixoloji təsnifatına nəzərən qadın cinayətkarların şəxsiyyətinə xas olan cinayi davranışların motivləri, başvermə səbəbləridə fərdi psixoloji xüsusiyyətlərə habelə fərqli mühütdə yetişməkdən asılı olaraq, fərqli şəkildə təzahür edir. Cinayətkarın şəxsiyyəti aşağıdakı xüsusiyyətlərin birləşməsi ilə xarakterizə olunur:

1. Cinayətin törədilmə forması – cinayətin subyektivi, cinayətin təsadüf nəticəsində və ya xüsusi amansızlıqla törədilməsi, cinayət zamanı istifadə olunan alətlər və s.;
2. Cinayətin forması, cinayətin səbəbi və məqsədi;
3. Cinayət törətmək üsulu cinayətkarın antisosial yönünün intensivliyinin göstəricisi kimi;
4. Cinayətin vəziyyəti və səbəbi;
5. Cinayəti ağırlaşdıran və ya azaldıcı halların olub-olması.

Bu xüsusiyyətlərin cəmi cinayətkar şəxsiyyətin ictimai təsiri ölçüsünü xarakterizə edir. Cinayətkarların tipologiyasının əsasları sosializasiyanın dərəcəsi, sosial dəyərli davranış dezadaptasiyasının ölçüsüdür. Sosial nizamlanma dərəcəsinə görə, cinayətkar şəxsiyyətin iki növü vardır:

1. Antisional tip – sabit antisosial istiqamətli, qəzəbli cinayətkar tip olub dafələrlə cinayət törədə bilən tip hesab olunur. Antisosial tamahkar istiqamətli bu qrup cinayətkarlar cəmiyyətin əmlakına, mülkə, maddi nemətlərə ölçü və maddi dəyərindən asılı olmayaraq sahib olmaq istəyən cinayətkarlardır. Bu tip dörd alt qrupdan ibarətdir:

a) cinayətkarların icarəçi iqtisadi qrupu – malların saxtalaşdırılması, vergiyə cəlb edilməməsi, lisenziyalaşdırılması və s.;

b) tamahkar xidməti alt qrupu – vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə edərək, müştərilərin aldadılması, rüşvət alma;

c) oğrular - əmlakın gizli oğurlanması, oğurluqla bağlı zərər yetirən şəxslər;

d) sənədlərin saxtalaşdırılması ilə məşğul olan şəxslər.

2. Asosial tip – ilk dəfə cinayətkarlıqla məşğul olan, ümumi antisional yönüm əsasında qeyri-mütəşəkkil, daha az qəzəbli cinayətkar tipdir. Antisosial tamahkar-zorakı istiqamətli cinayətkarlar. Bura quldurluq, soyğunçuluqla bağlı cinayət törədən şəxslər aid edilir.

3. Aqressiv istiqamətli zorakı cinayətkarlar - digər insanların həyatına, sağlamlığına və şəxsi qüruruna son dərəcə mənfi münasibət göstərən, zərərverən şəxslər aid edilir.

Bu qrupda aşağıdakı dörd alt qrup ayrılır:

a) xuliqanlar;

b) qəzəbli xuliqanlar;

c) haqsızlıq və şər-böhtan ilə şəxsin şərəf və ləyaqətinə zərər verən şəxslər;

d) şəxs əleyhinə aqressiv-zorakı davranışlar – qətl, təcavüz, bədən xəsarəti kimi əməllər törədən şəxslər.

Tamahkar tip qadın cinayətkarların müxtəlif növləri mövcuddur. Buraya kimlər aiddir? Yüksək miqdarda maddi mənfəət əldə etmək məqsədilə başqalarına zərər yetirən (mənzilini, avtomobili talan edən) həmçinin narkotik maddələr (kokain, morfin, spirtli içkilər və s.) tamahkar məqsədlərlə insanlara zərər yetirən şəxslər nəzərdə tutulur [5,].

Oğurluq edən şəxslər bir sıra ümumi xüsusiyyətlərə malikdirlər. Tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, onlar ən çox sosial cəhətdən məhrum edilmiş cinayətkarların kateqoriyasıdır. Onların cinayi davranışı digər kateqoriyalı cinayətkarlardan daha əvvəl baş verir. Oğrular böyük bir cinayət təcrübəsinə malik olub, antisosial davranışın düşüncələri və stereotiplərinə malik şəxslər hesab olunurlar. Onların davranışı sabit bir "cinayət siyasəti" ilə xarakterizə olunur. Oğrular ümumiyyətlə xuliqanlar və sərxoşlardır. Onların ehtiyacları və maraqları son dərəcə məhdud və ibtidai olmaqla yanaşı, sosial dəyərlərdən də uzaqlaşır. Onların sosial cəhətdən dezadaptasiyası ailənin, ixtisasın, daimi işin və daimi yaşayış yerinin olmaması və müxtəlif psixi anomaliyaların mövcudluğu ilə daha da ağırlaşır. Cinayət mühitində onlar ən böyük nüfuzə malikdirlər. Onların cinayi davranışı antisosial həyat tərzləri ilə xüsusilə sıx bağlıdır.

Tamahkar motivli cinayətkar şəxsiyyət bir qayda olaraq, cinayi mühitdə davamlı istirak edən, erkən yaşda natamam və ya yarımçıq ailə mühitində böyüyən, təhsil və pedoqi sferada baxımsız, qüsurlu olan şəxslərdir. Bu tip cinayətkarlar nəticə etibarilə şəxsiyyətin deformasiyası və düzgün olmayan tərbiyə nəticəsində öz tələbatlarını anında ödəmək məqsədi ilə törətdiyi əməlin hüquqa zidd olub-olmamasından asılı olmayaraq, cinayət törədirlər. Bu əməllərin nəticəsi kimi, maddi cəhətdən yaranan maneələrin daha tez və anında aradan qaldırılması təcrübəsinə malik olduqları üçün onlar cinayət əməlinə asanlıqla meyil edirlər.

Bəzən bu kimi cinayətlər bir şəxs tərəfindən deyil, xüsusi qrup tərəfindən birgə fəaliyyət nəticəsində təşkil olunmuş qadınlardan ibarət cinayətkar qrupları da əhatə edir. Bu cür xüsusi qrup tərəfindən törədilən cinayətlər üçün insanları aldatma, mükafatlandırılma, "rəsmi vəzifə", "biznes maraqları" və s. kimi qanunsuz maxinasiyalar, yalançı vədlərlə inandırma və sui-istifadə vasitələri əhatə edir. Onlar bir cinayətkar qrup olaraq əvəz olunmaz fəaliyyət və yeni imkanlar açmaq üçün daima fəal axtarış aparırlar. Hələ də davam edən oğurluq halları, oğruların nəzarət və yoxlama xidmətini aldatma bacarıqları bu qrupların "peşəkar" üsullara malik olduğunu göstərir.

Bütün tamahkar tip qadın cinayətkarların təşviq mexanizmləri ortaq təmələ, tamah motivlərinin sabitliyinə əsaslanır. Bu cür cinayət hadisələrinin təkrarlanması və xüsusi peşəkarlıqla törədilməsi öncədən yüksək səviyyəli hazırlığın olduğunu izah edir. Təkrarən cinayət törədən tamahkar tip qadın cinayətkarların motivlərinin əsası kimi qeyri-adekvat olaraq özünü yüksək qiymətləndirmə, sonradan törətdiyi əmələ görə peşmançılıq hissənin olmaması və buna bənzər digər hislər əsas götürülür. Həmçinin cinayət törətməzdən öncə və ondan sonrakı dövrdə qrupun vəziyyəti, təsviri, hansı coğrafi mövqedə yerləşməsi, maddi müavinətlərin miqdarı və s. kimi amillər də əsas götürülərək qrupda yüksək statusa malik şəxs tərəfindən nəzərə alınır. Ziddiyyətli iqtisadi mexanizmlər şəraitində oğurluqlar yalnız şəxsi maddi faydalarla deyil, həm də iqtisadi zərurətlə əlaqələndirilir. Belə ki, tamah şəxsin ümumi oriyentasiya ilə deyil, eqoist motivli cinayətlərin səbəbləri olaraq bu motivasiyaya yönəldilmiş, amma bəşəriyyətin özünəməxsus münasibətlərini formalaşdıran amillərlə əlaqəli olur. Bu zaman xüsusi bir davranış növünə malik davranışın vəziyyətindən asılı sosial nəzarət olmadıqda sui-istifadə nəticəsində istənilən vəziyyətdə cinayət törətməyə meyil edən, bir qayda olaraq formalaşmamış, qeyri-sabit, mənfi keyfiyyətlər sisteminə malik bir şəxs nəzərdə tutulur.

Burada fərdlərə sosial nəzarətin zəif olması problemi, cəmiyyətə qarşı düşmən münasibətlərinin formalaşması ilə qarşılaşırıq. Onların davranışının qiymətləndirilməsi daxili meyarlarla əlaqələndirilərək şəxsiyyətin formalaşması zamanı yaranan boşluqlarla da əsaslandırılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov Ə.S., Əliyev V.H. Hüquq psixologiyası. Bakı: Çinar-Çap, 2009, 620 s.
2. Əliyev V.H. Cinayət və mülki prosesdə məhkəmə-psixoloji ekspertizası problemləri. Bakı: Azərnaşr, 1996, 200 s.
3. Аминов И.И. Юридическая психология. М.: Юнити, 2007, 415с.
4. Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступника и расследования преступлений. М.: Юристъ, 1996, 336 с.
5. Бородин С.В. Преступность и психические аномалии. М.: Наука, 1987, 208 с.
6. Гульдман В.В. Мотивация преступного поведения психопатических личностей: Криминальная мотивация. М.: Наука, 1986, 198 с.
7. Еникеев М.И. Юридическая психология. СПб.: Питер, 2004, 320 с.
8. Ратинов А.Р. Психологическое изучение личности преступника. М.: Наука, 1981.
9. Аминов И.И. Юридическая психология. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007, с. 14.
10. Алауханов Е. Криминология. Учебник. Алматы: 2008, 429 с.
11. Зелинский А.Ф. Рецидив преступлений. Харьков: 1980, с. 50.
12. Кудрявцев В. Н. Причины конкретного преступления // Советская юстиция. 1970. № 22.

РЕЗЮМЕ

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЖЕНЩИН-ПРЕСТУПНИЦ КОРЫСТНОГО ТИПА *Валиева Й.А., Гашимова Н.М*

Ключевые слова: осужденный, женщины-преступницы, поведение банд, корыстный тип, корыстно-служебный тип, воры, детерминанты женской преступности, типы мотивов, причины женской преступности, социально-психологические детерминанты женской преступности

Таким образом, с учетом рассмотренных данных о нравственных и психологических чертах преступников можно утверждать, что личность преступника отличается от личности законопослушного гражданина негативным содержанием ценностно-нормативной системы и устойчивыми психологическими особенностями, сочетание которых имеет криминогенное значение и специфично именно для преступников.

SUMMARY
THE PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PERSONALITY OF THE MERCENARY TYPE
FEMALE CRIMINALS

Valiyeva Y.A., Hashimova N.M.

Key words: *inmate, female criminals, criminal behavior, mercenary type, self-serving type, thieves, the determinants of female crime, types of motives, the causes of female crime, socio-psychological determinants of female crime*

Thereby, taking into account the mentioned data on the moral and psychological features of criminals, it can be asserted that the identity of the criminal differs from the person of a law-abiding citizen by the negative content of the value-normative system and by stable psychological characteristics, the combination of which has a criminal value and is specific for criminals.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	06.04.2018
	Son variant	28.09.2018